

Дарови од шумата / Gifts of the Forest

Дојди, странецу да ги пробаме даровите на оваа величествена планина. Погледни го само изобилството кое го нуди оваа ливада!

Come, Stranger, let us have a taste of the gifts of this wonderful mountain. Look at the abundance at this small meadow alone!

Погледни ги костените **1** тие се специјалитет во овој регион. Ги јадем варени а и печени; одлични се и како гарнир на печено месо, а од нив се прави и многу вкусен леб.

Од печурки, најмногу ја сакам мрежест врган (*Boletus reticulates*) **2**. Исклучително вкусна но тешка за наодбање. Ке ја најдеш скриена под паднати лисја а нејзината боја ѝ дозволува да се претопи со ботите на горскиот килим.

See the chestnut fruits **1** they are a specialty in this province. We like them boiled or baked; they are an excellent garnish to baked meat, and – if needed – they make quite good bread.

Among mushrooms, I like the Summer Cep most **2**. Brilliantly delicious; we all love it dearly but it is not easy to find. It often hides beneath fallen leaves and its colour blends with the forest floor.

Проект "Беласица отвъд граници" / Belasitsa Beyond Borders Project

Нашиот голем император, пак, најмногу ја сака јајпарката (*Amanita caesarea*). Ние овде си ја викаме и Царска пециурка **3** затоа што е толку бела, елегантна и убава кога е млада. Но, внимавајте зашто таа има и злобна сестра-близначка, смртно отровната мувоморка (*Amanita muscaria*).

Повеќето познати личности ги сметаат лешниците (*Corylus avellana*) **4** за симбол на богатство и углед. Ние легионарите можеби не сме толку значајни како нив, но затоа пак ги имаме овие вкусни шумски плодови во изобилство. Дури имам слушница дека убавите од главниот град ја ображуваат својата кожа мека и свежа токму со масло од лешник. Еве, касни си, странецу, за енергија!

Шумата ни нуди многу плодови. Јас најмногу ги сакам јаготките (*Fragaria vesca*) **5**. Во рано лето, кога им е сезона, ливадите добиваат црвена боја од нивните бројни плодови. Толку се миризливи и слатки што човек не може да престане да ги јаде. Покрај тоа што се вкусни, боровниките и малините **6** исто така се много добри за здравјето. Царските лекари дури терпат дека се волшебни и ако ги јадеме можеме да си ја зачуваме младоста, видот и силата во рацете и нозете.

Ако се застапи од овие шумски плодови, странецу, дојди да ти ги покажам другите чудеса на планината.

Our great Emperor loves the most this other mushroom, the Caesar's Mushroom. We call it here the Bride mushroom **3** as well because it is so white, elegant and beautiful when it is young. But be careful, it has an evil twin, the fly amanita.

Many of our notables take hazelnuts **4** as a symbol of wealth and prestige. We, legionaries, may not be that noble but we have here an abundance of these delicious forest nuts. I have even heard that the beauties in the capital keep their skin fresh and soft by using hazelnut oil. Try some, Stranger, accumulate a little energy.

The forest provides us with many fruits. My personal favourites are the strawberries **5**. When in season, in early summer, the meadows get red with them; and they are so aromatic and sweet that one can hardly have enough. While the blueberries and cranberries **6** are also very good for us, apart from being delicious. The imperial doctors even claim that they are magical fruits, and that they can preserve youth, the clearness of eye-sight and the strength of arms and legs.

If you have had enough of the forest gifts, Stranger, it is time for me to take you see some of the other mountain wonders.

Растенијата на планината / Plants of the Mountain

Знаеш ли, странецу, дека Орбелос е позната и како планина на костените (*Castanea sativa*) **1**. Се обложувам дека никаде во империјата нема да сртнеш ваква шума со костени. Дури и кога петнаесет легионари би застанале еден врз друг, не би можеле да достигнат до врвот на некој од најстарите дрва кои се стари 800 па и повеќе години.

Друг стогодишник кој живее на планината е ориенталниот чинар (*Platanus orientalis*) **2**. Тој и костенот се натпреваруваат кој може да живее подолго. Нема подобар лад од оној кој го нуи чинарот. Секогаш ќе го најдете во близина на реки и извори.

Во долниот дел од планината расте една грмушка која не можеш да ја промашиш – и во лето и во зима гранките ѝ ги красат свежи зелени илчики. Се вика БОЖИКА (*Ilex aquifolium*) **3**. Нејзините плодови се сочни и слатки како малини но немој да падаш во искушение да ги пробаш – смртоносни се!

Кога веќе сме кај отровите, и овде има една отровна убавица – брзлиенаста циклама (*Cyclamen hederifolium*) **4**. Локалното население ја нарекува и „есенска циклама“ затоа што цвета во есен и е преубава со своите розови цветови.

Од друга страна, ја имаме овде и познатата качунка (*Crocus pulchellus*) **5** која е сосема безбедна и живее само од својата убавина. И таа цвета во есен.

*You do know, Stranger, that Orbilos is also known as the mountain of chestnuts **1**. I bet you will not find such chestnut forests anywhere else in the Empire. If even fifteen of us, legionaries, stand on top of one another, we shall not be able to reach the height of some of the oldest trees; they are aged 800 and above.*

*The other centenarian who lives in this mountain is the oriental plane **2**. He and the chestnut compete who will live longer. There is no better and cooler place in the summer than the plane forest; it is always close to rivers and springs.*

*The lower ‘floor’ of the forest is occupied by a shrub you cannot mistake – in summer as well as in winter its branches are decorated with green fresh needles. Its name is common holly **3**. Its fruits seem juicy and sweet as cranberries but don’t ever get tempted to try them – they are deadly poisonous.*

*Speaking of poison, we have one poisonous beauty here as well – the ivy-leaved cyclamen **4**. Locals call it also the autumn cyclamen as it blooms in the autumn and is really, really beautiful with its pink blossoms.*

*The other local celebrity, however, who we call the beautiful crocus **5** is completely harmless and lives only on its beauty. It also blooms in the autumn.*

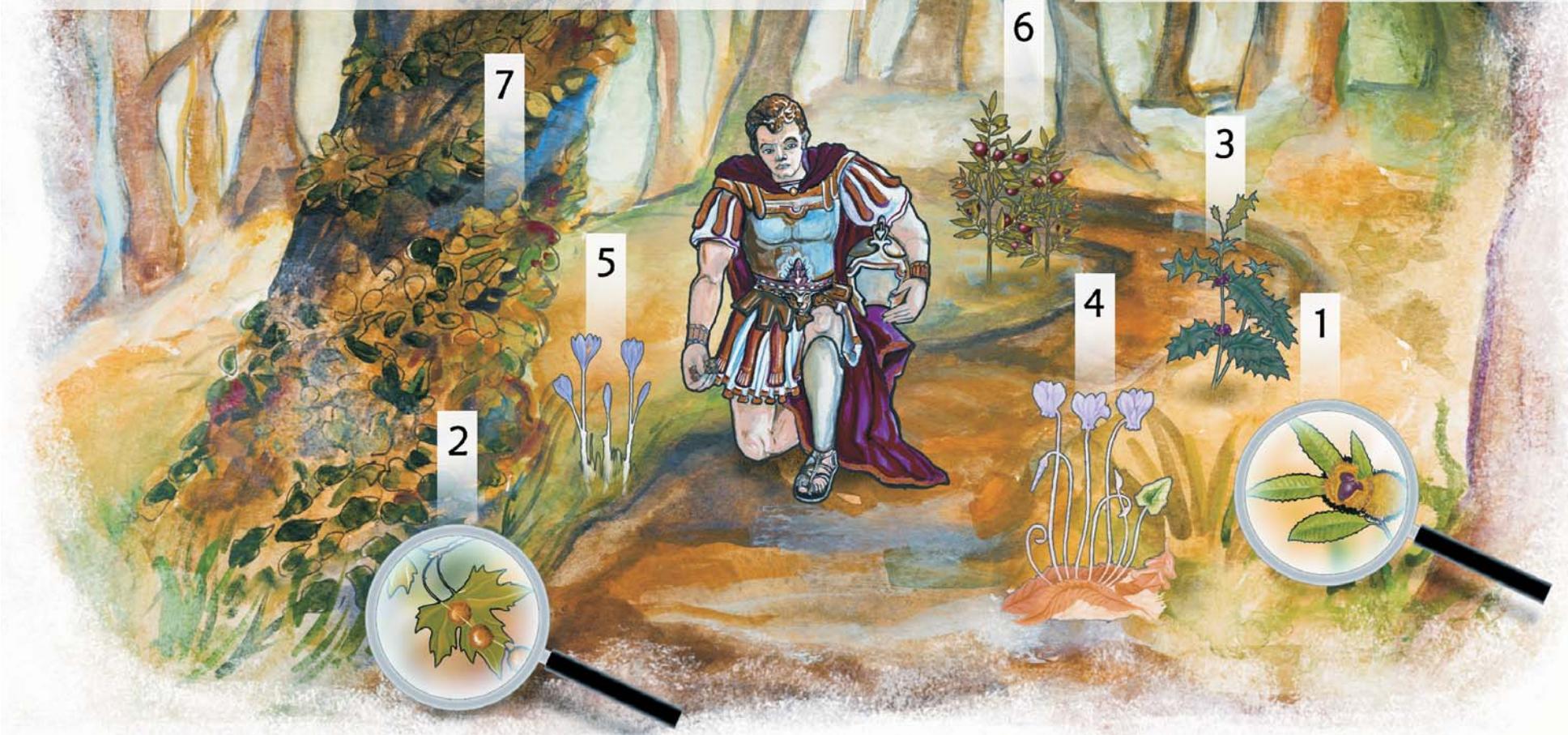
Овде пак ја гледаме бодликовата Дива шимширка (*Ruscus aculeatus*) **6**, омиленото растение на големиот Плиниј постариот. Уште од негово време ги користиме корените на оваа чудна грумушка за енергија и исцелување. Сум слушал од баба ми дека е незаменима во лечење на проблеми со крвните садови или болки во тетивите.

На крај, дозволи ми да ти го претставам шампионот меѓу растенијата кои се лозат – бришленот (*Hedera helix*) **7**. Со својата упорност тој успева да ги освои дури и најнедостапните висини.

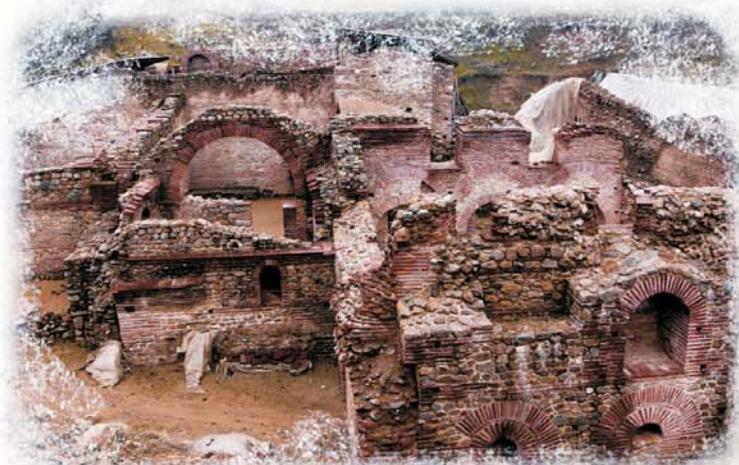
А сега, мой џаг странецу, ќе ја видиш најубавата глетка на нашиот Орбелос – да продолжиме!

*We see here the butcher’s broom **6**, the favourite plant of the great Plinius Major. Ever since his time, we have used the roots of this strange bush for keeping energy and healing our bodies. I know from my grandma that it is indispensable in cases of blood vessel problems or tendon aches.*

*And finally, let me introduce you to our climbing champion among plants – the ivy **7**. By persistence, it succeeds to conquer even the most inaccessible heights. Come on, my dear Stranger, you are about to encounter one of the best possible views on our Orbilos – let’s go further.*

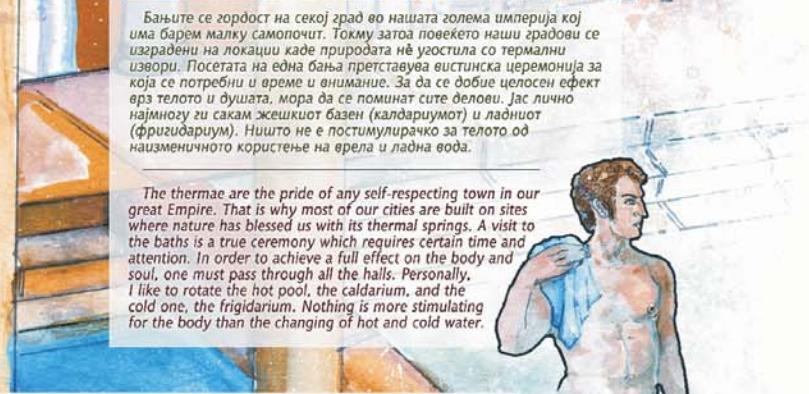

Римски бани / The Roman Thermae

Ние римјаните веруваме дека одморот ради херои. Не само што сакаме да одмараме туку сметаме дека одморот е обврска за секој кој сака добри физичка форма и цврт дух. Нашите купатила наречени бани се место за целосно опуштање и прочистување но и за среќби со пријателите и разговори. Водите на империјата велат дека голем дел од напредните цивилизациски идеи се родени тута, исто како што тута се склопени или прекршени многу договори.

We, Romans, are convinced that it is relaxation that creates heroes. We not only love to relax but find it obligatory for the keeping of a good physical shape and firm spirit. Our baths called thermae are a place to chill out and purify oneself, but also to meet friends and communicate. The leaders of the Empire say that many progressive ideas of civilization have been born here, and many contracts – signed or broken.

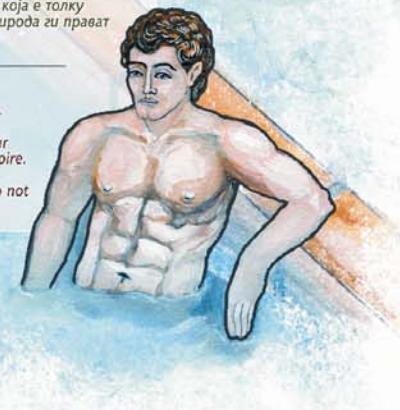
Баните се гордост на секој град во нашата голема империја кој има бајрам малку самопочит. Токму затоа повеќето наши градови се изградени на локации каде природата нѐ угостила со термални извори. Посетата на една баня претставува вистинска церемонија за која се потребни и време и внимание. За да се добие целосен ефект врз телото и душата, мора да се поминат сите делови. Јас лично најмногу ги сакам жешките базен (калдариумот) и ладниот (фригидариум). Ништо не е постимулирачко за телото од наизменично користење на врела и ладна вода.

The thermae are the pride of any self-respecting town in our great Empire. That is why most of our cities are built on sites where nature has blessed us with its thermal springs. A visit to the baths is a true ceremony which requires certain time and attention. In order to achieve a full effect on the body and soul, one must pass through all the halls. Personally, I like to rotate the hot pool, the caldarium, and the cold one, the frigidarium. Nothing is more stimulating for the body than the changing of hot and cold water.

Се разбира, на крај доаѓа одмарањето во топлиот базен (тепидариум) каде што е толку пријатно што можете да останете со часови. Величествената вода од нашиот локален извор кој е топла врела што можете и јајце да сварите и прекрасната природа ги прават нашите бани најубавото место во целата империја.

And, of course, at the end comes the relaxation in the warm pool, the tepidarium, where one could spend hours. The magnificent hot waters of our local spring where you could easily boil an egg, and the beautiful nature make our thermae one of the most wonderful in this part of the Empire.

Stranger, do take time to enjoy this excellent site but do not make it too long as we have much more to see ahead!

Проект "Беласица отвъд граници" / Belasitsa Beyond Borders Project

Римскиот пат / The Roman Road

Аве, странецу!
Јас сум Маркус Популус,
легионер на армијата на
големата римска империја.

Ave, Stranger! My name is
Marcus Populus and I am a
Legionary of the army of the
Great Roman Empire.

Без разлика дали дојдати или си одиш, те поздравувам во оваа далечина но волшебна област каде воздухот е свеж како младо вино, водата е чиста како очите на првата љубов а даровите на земјата се достојни за божестви и императори! Ако веќе си бил најдната шума и шареноликите ливади, тогаш и ти, како и јас, си вљубен во планината со многу имиња кои ја опишуваат како бела снежна кралица. Мене лично повеќе ми се допада името Орбелос. Доколку пак си овде претрат, дозволи ми да ти покажам што се сакам кај неа – храбрите растенија и срамежливите животни, брзите води и даровите на природата.

Следи ме или замини со добро!

Regardless of whether you are just coming or leaving, I salute you in this distant but charming province where the air is as fresh as young wine: the water is as clear as the eyes of the first love, and the gifts of land are worthy of gods and emperors! If you have already been around the cool forests and colourful meadows, then you have – just like me - fallen in love with the mountain, with so many names, all of which describe her as the White Snowy Beauty. Personally, I prefer Orbолос. If you, however, are here for the first time, come with me and I will show you everything I love about her – the brave plants and shy animals, the fast-running waters and the gifts of the nature. Follow me or farewell and I wish you all the best!

Добродојдовте на римскиот пат на една од најубавите, а истовремено и најнепозната, планини на Балканот, Беласица. Туристичката патека ги поврзува селата Банско и Габрово и нуди пријатни искуства и прекрасни видици. Потребни се околу час и половина за да се изоди патеката во еден правец. Патеката е пријатна и лесна за одење, без никакви остро удолини и угорини, погодна е за секоја возраст и не бара посебна физичка подготвеност. На оние кои тргнуваат на патеката, им посакуваме пријатно пешачење; на оние кои тukушто завршија – се надеваме дека пак ќе се видиме!

Welcome to the Roman Road in one of the most beautiful and – at the same time – most unknown mountains on the Balkans, Belasitsa. The tourist trail connects the villages of Bansko and Gabrovo, offering pleasant experiences and nice views along the way. In order to walk the distance in one direction, you will need about 1.30 hrs. The trail is easy and pleasant, without serious descents or ascents, suitable for all ages and not demanding a special physical status. To those who are about to start the route, we wish a pleasant walk; to those who have just finished it – we hope to see you again!

Проект "Беласица отвъд граници" / Belasitsa Beyond Borders Project

Тајните жители на планината / The Secret Inhabitants of the Mountain

Странецу, те замолувам сега да бидеш тивок за да ти ги покажам моите шумски пријатели со кои заеднички уживааме во убавините на Орбелос. Тие се прилично срамежливи и не се појавуваат пред секого. Имаш среќа што јас сум денес со тебе.

I urge you now, Stranger, to be as quiet as possible as I would like to show you my forest friends with whom we share Orbelos. They are rather shy and do not reveal themselves to anyone, so you are lucky to have me with you today.

Онаму 1 можеш да видиш срна (*Capreolus capreolus*). Срните се вешти во трчање и се побрzi дури и од најбрзот римски курир. За жал, таа е много плашива и се појавува само првкач и пред изгревонце па ретко некој може да ја види. Кога е уплашена пее како куче.

Онаму пак 2 е дивата свиња (*Sus scrofa*). Изгледа застрашувачки со острото крзно и огромните заби, а некој од мажите тежат и до 200 кг. Сепак, таа има повеќе причини да се плаши од нас пулете, отколку и неа.

Over there 1 you see the Roe deer. It is a skillful runner and could outrun even the fastest Roman messenger. Sadly though it is really timid and goes out only at dusk and before sunrise, so one can hardly see it. If it is scared, it barks like a dog.

There 2 is the Wild Boar. It looks scary with that pointy fur and those huge teeth, and some males can reach a weight of up to 200 kg but the truth is, it has more reasons to fear us, humans, than vice-versa.

Потаму 3 е бела куна (*Martes foina*). Таа е одлична во искачување и ловење, особено ноќе. Се храни со мали гљавци, птици, гуштери и слично, а понекогаш и со овошје.

Убавата жолта пеперутка која ја гледаш онаму 4 е Жолтушка (*Colias croceus*). Ја гледаши? Вдолж крилјата има црни линии околу крилјата и мали црвени точки. Преубава е!

Онаму 5 се гледа Дождовник (*Salamandra salamandra*). Најчесто може да се види само кога е влажно зашто е крпе под површината или под паднати листи. Тој не би бил добар римски курир зашто е премиску бабен.

Таму 6 на дрвото може да се види локалниот шампин во качување, односно лисна жаба (*Hyla arborea*). Онаму пак, 7 е хермански ѕклелка (*Testudo hermanni*). Може да се збуниш и да ја помешаш со нејзината братучетка која има боцки по бутовите а не на опашката.

Конечно, ги слушаш ли оној ритмички тропот? Погледни онаму, 8 ќе го видиш белокрсниот шарен клукаџарец (*Dendrobates leucostictus*). Гледаш ли како се држи на дрвото со канџите и дупчи со клунот? Јазикот му е леплив и „собира“ инсекти од под кората. Вистински професионалец!

Доста ги вознемирувавме, странецу. Дозволи сега да ти покажам зошто сум среќен што живеам на оваа планина.

And there 3 is the Beech marten. A good climber and hunter, especially at night.

It eats small mice, birds, lizards and such, sometimes changing to fruits.

The beautiful yellow butterfly over there 4 is the Clouded Yellow, do you see it, with the black stripes lining its wings and the small red dots? A beauty indeed!

There 5 on the ground you see the Salamander; we see it mostly when it's damp, otherwise it hides below the surface or the fallen leaves. He, however, is not good for a Roman messenger, he is too slow.

There 6 on the tree, you may see the local champion of climbing, it is the Tree Frog.

While over there 7 is the Hermann's Tortoise. Do not confuse it for its cousin, the spur-thighed tortoise; the latter has spurs on the thighs and not on the tail.

Finally, do you hear that rhythmic clatter? Look over there 8 here is the White-backed Woodpecker. See how it clings to the tree with its nails and drills with its beak. Its tongue is sticky and ‘collects’ the insects from under the bark. Real professional!

And now, let us disturb them no longer, Stranger, but I will take you to see why I consider myself lucky for living in this mountain.

Проект "Беласица отвъд граници" / Belasitsa Beyond Borders Project

Водите на Орбелос / Waters of Orbelos

Трите најубави водопади на Орбелос се наоѓаат овде во близина. Еден ден локалното население ќе ги нарече Смолярски, Колешински и Габровски водопади.

Првиот е највисок – малку повеќе од еден акт, или како што рекол ти – 38 метри. Тешко е да се стигне до него, но чувството кога ќе застанеш во малото езерце во подножјето и ќе погледнеш угоре е неописливо.

Вториот не е толку висок, само околу половина акт, односно 16 метри. Лесно се доаѓа до него и е опкружен со чинари и несекојдневни карпести форми. Прекрасно место за пикник со семејство во лето.

Третиот висуинш е серија од мали водопади со различни висини од кои најмалот се наоѓа токму овде позади аголот.

Ми беше задоволство да те придржујувам низ оваа прекрасна планина, Странецу. Уживај во нејзината убавина!

Not far from here are situated the three most beautiful waterfalls of Orbelos. Someday the local people will call them Smolarski Waterfall, Koleshinski Waterfall and Gabrovski Waterfall.

The first one is the highest in our province – a little over one actus or – as you would say – 38 meters. It is quite hard to reach but the feeling when you stand in the small pond beneath it and look up, is indescribable.

The second one is not so high, only about half an actus, or 16 meters. The access is easy and it is surrounded by plane forest and mysterious rock formations. A wonderful place to sit down and have a nice meal with your family during the summer.

And the third one is actually a cascade of waterfalls with various heights and the lowest one is just around the corner.

It is a pleasure for me to accompany you in this beautiful Mountain. Enjoy its charm!

Ти ветив, странецу, дека ќе ти ја покажам најубавата тајна на Орбелос. Ние сметаме дека водопадите се најубавата глетка на една планина – ништо не може да се спореди со пејзажот звук на водата додека удира во карпите, со свежината на водата која разладува во топлите летни денови или задоволството за очите додека ја гледаат величественоста на овие дела на природата. Глетката е незаменима и во зима кога водата замрзнува и се чини како мразулци да плачат над некоја своја скриена болка. Реков дека ова е најдобро чуваната тајна на планината затоа што водопадите се скриени во длабочините на шумата.

Многумина се привлечени од оваа тајна. Овде доаѓаат гости од околината и од далеку и паѓаат на колена пред божествената моќ и убавината на водата.

I promised you, Stranger, that I would show you the most beautiful secret of Orbelos. We consider the many waterfalls to be the prettiest sight of the mountain as nothing can compare to the singing of the water jumping on rocks, the coolness of water splashes in the summer days, or the pleasure to one's eyes observing the greatness of nature's creations. The sight is also magnificent in winter when some of water freezes and it is as if the icicles are crying over some hidden sorrow of theirs. I told you this is also the best kept secret of the mountain because all waterfalls are hidden in the forest depths.

Many are drawn by this secret; guests arrive from near and afar to kneel before the divine power and beauty of water.

Проект "Беласица отвъд граници" / Belasitsa Beyond Borders Project